

Ana Kobal*

Šolski zvezek - pripomoček fašistične raznarodovalne politike: primer šole v Vipavi

The school exercise book – a tool of Fascist denationalising policies: school Vipava as an example

Quaderno scolastico – strumento della politica snazionalizzatrice fascista (Vipava)

Izvleček

S prihodom fašizma na oblast se je začelo sistematično raznarodovanje Slovencev, ki so po Rapalski pogodbi zaživali v Italiji. Šola je z Gentilejevo šolsko reformo leta 1923 postala glavno sredstvo raznarodovanja, kar je razvidno tudi iz šolskih zvezkov. V prvem delu prispevka je predstavljena že omenjena reforma in odziv slovenskih poslancev ter širše javnosti na Gentilejevo šolsko reformo. Prispevek v nadaljevanju, s pomočjo šolskih zvezkov Irene Rodman, poročene Legat, iz Vipave, dokazuje, kako velik vpliv je imel fašistični režim v šoli, ki je vsiljeval italijansko kulturo z glavnim namenom vzgojiti fašizmu pokorne državljane.

Abstract

After the Fascists took over power, the Slovenes who after the Rapallo Treaty found themselves living in Italy were systematically stripped of their national identity. The Gentile school reform of 1923 ensured that schools played a crucial role in this process, which can also be gleaned from school exercise books. The first part of the article presents the above mentioned reform and the reaction of Slovene political representatives and the wider public. The rest of the article, with the help of the exercise books that belonged to Irena Rodman from Vipava, whose surname after marriage became Legat, proves what an influence the Fascist regime had on schools, enforcing the Italian culture with the sole aim of educating citizens that would obey Fascist rules.

Gentilejeva šolska reforma

Novembra 1918 se je vojaški guverner Petiti di Roretto na Slovence obrnil z besedami: »Slovenci! Italija, velika država svobode vam bo dala iste pravice kot drugim svojim državljanom. Dala vam bo šole v vašem jeziku, še več, kakor vam jih je dala Avstrija...«¹

* Ana Kobal, prof. zgodovine in univerzitetna diplomirana bibliotekarka, Osnovna šola Draga Bajca Vipava; e-pošta: ana.kobal1@guest.arnes.si

1 Edinost, 21. oktober 1923, št. 251, V razdobju petih let.

Toda že v prvem letu fašistične oblasti v Italiji so bile uzakonjene odredbe, ki so pospešile sistematično raznarodovanje. Med njimi je bil tudi zakon o reformi šolstva, ki je bil uzakonjen 1. oktobra 1923, začel pa je veljati 24. oktobra istega leta po objavi v uradnem listu – *Gazzetta ufficiale*.² Osnutek reforme je pripravila komisija pod predsedstvom Alessandra Casatija,³ vodilno vlogo pa je imel prosvetni minister, profesor zgodovine in filozofije na rimski univerzi Giovanni Gentile.⁴ Po njem se je nov šolski zakon poimenoval Gentilejeva šolska reforma. Z njo so Slovenci izgubili še tiste šole, ki so jih uspeli obdržati v negotovem povojnem obdobju, saj so z novim zakonom vse šole na zasedenem ozemlju postale italijanske, kar sta določala 4. in 17. člen Gentilejeve reforme.⁵

Četrty člen zakona je določal, da je »v vseh osnovnih šolah kraljevine učni jezik državni jezik. V občinah, kjer se navadno govori drug jezik, se bo le-ta učil kot učni predmet v dodatnih urah. Pouk drugega jezika v dodatnih urah je obvezen samo za tiste drugorazredne učence, ki so jih v začetku šolskega leta k učenju tega predmeta prijavi njihovi starši ali zakoniti zastopniki. Učni načrti in urniki za pouk drugega jezika so določeni z uredbo prosvetnega ministra. Če ni mogoče poveriti poučevanje drugega jezika razrednemu učitelju ali učitelju italijanščine na šoli, se poučevanje drugega jezika poveri sposobnemu učitelju na več šolah, v ta namen po možnosti združenih v okrožja...«⁶

17. člen pa je »z začetkom šolskega leta 1923/24 uvedel v vse prve razrede tujejezičnih osnovnih šol italijanščino kot učni jezik. V šolskem letu 1924/25 se bo v drugih razredih teh šol poučevalo v italijanščini. V naslednjih šolskih letih se bo enako postopalo z naslednjimi razredi, dokler se ne bo po preteku celotnega tečaja poučevalo v vseh razredih osnovnih šol kot tudi meščanskih šol v italijanščini. Z zamenjavo sedanjega učnega jezika z italijanščino se bo postopoma uvedel pouk drugega jezika v dodatnih urah.«⁷

Kljub zakonski odločbi o postopnem uvajanju italijanščine kot učnega jezika se je poitalijančevanje pospešilo. Ponekod se je že prvo leto uvedel pouk v italijanščini v višjih razredih, ki so bili združeni v skupnem oddelku s prvim razredom, čeprav bi se po zakonu poučevanje slovenščine v višjih razredih prenehalo konec šolskega leta 1928/29.⁸ Večina šol pa je bila poitalijančena že mnogo prej.

2 Gvido Stres, *Gentilejeva šolska reforma*, Razstava ob 50. letnici Gentilejeve šolske reforme, Ljubljana 1973, str. 27, (dalje glej G. Stres, *Gentilejeva šolska reforma...*).

3 Milica Kacin Wohinz, *Narodno obrambno gibanje primorskih Slovencev v letih 1921–1928*, I. knjiga, Koper 1977, str. 266, (dalje glej M. Kacin Wohinz, *Narodno obrambno gibanje primorskih Slovencev*).

4 Lavo Čermelj, *Slovenci in Hrvatje pod Italijo*, Ljubljana 1965, str. 50.

5 Testo unico delle leggi sulla istruzione elementare, post elementare e sulle sue opere d'integrazione, *La scuola al confine*, *Gazzetta Ufficiale*, 27. april 1925, št. 97, str. 38 in 127 (dalje glej Testo unico delle leggi sulla istruzione elementare...).

6 Prav tam, str. 97.

7 Prav tam, str. 127.

8 G. Stres, *Gentilejeva šolska reforma...*, str. 28.

Pouk slovenščine v dodatnih urah

Poučevanje slovenskega jezika v dodatnih urah, kot ga je predvideval 17. člen zakona, je bilo že v prvem letu težko izvedljivo. Starši so morali vložiti posebno prijavo, napisano v italijanščini. Časopis Edinost je pozival ljudi, naj si pri izpolnjevanju prijav med seboj pomagajo. *»Oni, ki so zmožnejši v pisavi, naj pomagajo našemu kmetškemu prebivalstvu. Priporočljivo bi bilo tudi, da si dajo po cele vasi natisniti prijavnne vzorce.«*⁹

Oblasti so starše na vse načine ovirale, da niso mogli prijaviti otrok k dodatnim uram pouka v slovenščini. Politično društvo Edinost je natisnilo posebne obrazce za prijavo otrok k pouku slovenščine, vendar italijanske šolske oblasti teh tiskovin niso sprejemale. Ob hišnih preiskavah so te prijavnice zaplenili in jih smatrali za proti državno propagando.¹⁰ Oblasti so razumele prijavljanje otrok k dodatnemu pouku slovenščine kot politično dejanje, zato so se mnogi starši odrekli dodatnim uram slovenščine v šolah, saj so se bali za preživetje svojih družin. Pravica slovenske narodne manjšine do dodatnih ur slovenščine je ostala le na papirju. Z njo so *»svetu natrosili peska v oči«*, kot je zapisala Edinost.¹¹

Nova šolska reforma še ni določala, koliko dodatnih ur materinščine se bo poučevalo. Okrajni šolski sveti pa so predpisovali po tri ure na teden.¹² Seveda pa je Gentilejev zakon že določal število ur pouka italijanščine. V prvih treh razredih so italijanščino poučevali pet ur na teden, v višjih razredih pa po šest ur tedensko.¹³

Člena Gentilejevega zakona o dodatnih urah slovenščine marsikje niso upoštevali. Šolske oblasti so se izgovarjale, da ni učitelja, ki bi poučeval slovenščino ali pa, da starši niso pravilno izpolnili prijavnice k pouku dodatnih ur slovenščine.¹⁴ Zlasti v tržaški okolici se je materinščina poučevala v obliki prostih razgovorov med učiteljem in učenci. Tržaška učna ravnateljstva so izdala celo odredbo, s katero so uvajali pouk slovenskega jezika brez branja in pisanja. Odredba se je glasila: *»Naznanja se, da je v dodatnih urah iz slovenščine v prvem in drugem razredu izključen pouk čitanja in pisanja, da bi se ne ustvarjale v glavah učencev nove zmešnjave in nove težkoče. Ure iz slovenščine imajo biti le ure razgovorov in za te razgovore naj se pripravijo programi (razni pojmi, pravljice itd.).«*¹⁵

Dokončen udarec slovenskemu jeziku v osnovni šoli je bil kraljevi odlok 22. novembra 1925, ki je odpravil pouk materinščine v dodatnih urah.¹⁶ Sprememba v

9 Edinost, 9. september 1925, št. 212, Pred začetkom šolskega leta.

10 Drago Pahor, Pregled razvoja osnovnega šolstva na zahodnem robu slovenskega ozemlja. Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969, Ljubljana 1970, str. 326 (dalje glej D. Pahor, Pregled razvoja osnovnega šolstva na zahodnem robu slovenskega ozemlja...).

11 Edinost, 10. november 1923, št. 267, Kaj nam donaša šolska presnova.

12 Edinost, 4. december 1923, št. 287, Pouk slovenščine v poitalijančenih razredih naših šol.

13 Edinost, prav tam.

14 Edinost, 23. december 1925, št. 300, Vprašanje dodatnih ur.

15 Edinost, 20. december 1924, št. 304, Vojna proti slovenski abecedi.

16 Edinost, 24. december 1925, št. 301, Vprašanje dodatnih ur rešeno.

šolskem zakonu je bila sprejeta kot nova reforma, poimenovana po takratnem ministru za izobraževanje Pietru Fedeleju.¹⁷ Začela je veljati 1. marca 1926.¹⁸

Protest slovenskih poslancev v rimskem parlamentu in odziv širše javnosti na Gentilejevo šolsko reformo

Slovenski in hrvaški poslanci: Šček, Podgornik, Lavrenčič, Stanger so v italijanskem parlamentu ostro nasprotovali Gentilejevi šolski reformi. Še preden je bila reforma uzakonjena, so podpisali izjavo proti zaprtju slovenskih šol. Boj slovenskih poslancev za slovensko šolo se je nadaljeval tudi v naslednjih letih. 18. decembra 1924 je poslanec Engelbert Besednjak na seji opozarjal na izrazit raznarodovalni značaj reforme. Poudarjal je: *»Naše ljudstvo ve, da se mora država zanimati za vzgojo prebivalstva in ji priznava pravico skrbeti, da postanejo učenci dobri državljani... Država nima nobene pravice, da se polašča naših otrok... Ravnajte z nami pravično in pošteno in Hrvatje in Slovenci bodo poštene italijanski državljani. Ponavljam državljani!«*¹⁹ Govor je med poslanci povzročil veliko nemira. Prekinjali so ga medklici, tudi šolskega ministra Casatija.

Slovenski poslanci so vztrajali v svojih zahtevah. Besednjak je zagotavljal, da ne bo odnehal, dokler Slovenci in Hrvatje ne dobijo svojih šol. Ponavljal je stališča do Gentilejeve šolske reforme. Po kraljevem odloku leta 1925, ki je ukinjal dodatne ure materinščine, je 13. maja v parlamentu Besednjak ostro kritiziral fašistično šolsko politiko ter protestiral proti odpravi pouka materinščine v dodatnih urah. Besednjak je poudaril, da je s takim ukrepom svet spoznal raznarodovalni značaj italijanske fašistične šolske politike.²⁰ Govor je Besednjak zaključil z napovedjo, da se bo po odpravi slovenskih šol in odstitvi učiteljev vsaka slovenska družina spremenila v šolo in vsi očetje in matere bodo postali učitelji, ki bodo iz roda v rod izročali jezik in narodno zavest.²¹

Na neprimernost šolske reforme so opozarjali tudi italijanski poslanci. Očitali so ji politični namen odkritega raznarodovanja in prehitro reformiranje šolskega sistema, preveliko spremembo učnih načrtov, preveč uradniškega dela, s katerim se morajo ukvarjati didaktična ravnateljstva in drugo.²²

Po uvedbi šolske reforme se je v Julijski krajini začelo široko protestno gibanje, ki je zajelo vse sloje prebivalstva in stranke. Oblastem in časopisom so bila poslana protestna pisma proti reformi. Značilnost vseh je bilo priznavanje potrebe po učenju italijanščine, vendar le kot predmeta v višjih razredih. Starši so ogorčeno nasprotovali

17 M. Kacin Wohinz, Narodno obrambno gibanje primorskih Slovencev..., I. knjiga, str. 286.

18 Vjekoslav Bratulić, Dokumenti o obrani i istrebljanju hrvatskih škola u Istri pod Italijom, Zagreb 1955, str. 52.

19 Edinost, 31. december 1924, št. 312, Za naše šolstvo.

20 D. Pahor, Pregled razvoja osnovnega šolstva na zahodnem robu slovenskega ozemlja..., str. 326.

21 Učiteljski list, 1. junij 1926, št. 11.

22 Edinost, 19. januar 1925, št. 44, Posledice Gentilejeve šolske reforme.

poučevanju italijanskega jezika starejših otrok, združenih v skupen razred s prvošolci, ki jih je poučeval isti učitelj. Po šolskem zakonu bi moral biti italijanski učni jezik uveden le v prve razrede.

Na kršenje šolskega zakona so opozarjali tudi slovenski časopisi. V oktobru in novembru 1924 so časopisi *Edinost*, *Učiteljski list* in drugi objavili več člankov s protesti in dokazi o neupravičenosti šolske uredbe. Ostrino vsebine nam razkrivajo naslovi: *Ave Caesar*, *Za naše šole*, *Proti kulturnemu nasilju*, *Naskok na naše šole*, *Uraden dokument kulturnega nasilja*, *Kulturni kanibalizem*, *Borba za šolo – borba za kruh*, *Naša Kalvarija*, *Za našo šolo*, *Licemerstvo*, *Reforme*, *Naša bol je utešena*, kajti naše šole ni več...²³

Objavljali so oglase, kot na primer: *»Slovensko ljudstvo! Vse dosedanje krivice in nasilja se ne dajo niti primerjati z v nebo vpijočim nasiljem nameravanega poitalijančevanja naših šol.«*²⁴ Ali pa: *»Pustite nam našo šolo pri miru, ne preganjajte nam učiteljev, ne kradite nam naše kulture, ne strezite nam po življenju naše duše!«*²⁵

Protestno akcijo slovenskih staršev, političnih društev in časopisov so italijanske oblasti razumele kot izzivanje zakona. Tisku so očitali sramotenje šolske reforme. Zaradi podpore tiska protestnemu gibanju je oblast sprejela ukrep dvojezičnosti časopisov. 19. oktobra 1923 je ukaz izdal furlanski prefekt Pisenti, 22. oktobra 1923 pa tržaški prefekt Crispo Moncada.²⁶ Vsi časopisi, ki so doslej izhajali izključno v »tujem«, to je v slovenskem jeziku, so morali člankom dodati italijanski prevod. V primeru neupoštevanja uredbe je časopisom grozila zaplemba, urednikom pa kazenski postopek.²⁷ Ukaz je v javnosti vzbudil ogorčenje. Slovenski poslanci so zahtevali takojšen preklc uredbe.²⁸

Uredba dvojezičnosti časopisov je sodila v čas pogajanj Italije in Kraljevine SHS glede italijanske zahteve po priključitvi Reke k Italiji, zato so uredbo o dvojezičnosti časopisov umaknili. Zagotovljeno je bilo, da so prefekti izdali ukaz na svojo roko, pod pritiskom domačih fašistov.²⁹ 26. oktobra 1923 je uredništvo *Edinosti* prejelo odlok tržaške prefekture *»o začasni odložitvi izvrševanja odloka o dvojezičnosti časopisa.«*³⁰

Časopis Edinost je v članku Ali smo res uporniki poudarjal, da *»boj za ohranitev našega šolstva ni kakor se nam podtika upornost proti državi in nje varnosti. Obramba je to... Ker smo na braniku take stvari, bomo prenašali posledice podtikanja zločinstva z mirno vestjo in blažilno zavestjo, da vršimo le veliko dolžnost, kakor jo vršijo glasila vseh narodov, kadar sta jim v nevarnosti rojstvo in materin jezik, ta sveta dediščina... Uvedba čisto italijanskega pouka v prvih ljudskošolskih razredih je greh proti naravi, ki se sama maščuje.«*³¹

23 *Edinost*, oktober 1923, št. 233–251.

Podobno so naslovlili tudi članke v *Učiteljskem listu*.

24 *Edinost*, 3. oktober 1923, št. 235.

25 *Edinost*, 4. oktober 1923, št. 236, *Proti kulturnemu nasilju*.

26 *Edinost*, 23. oktober 1923, št. 251, *Zares sciavi, zares sciavi*.

27 *Edinost*, prav tam.

28 *Edinost*, 23. oktober, št. 251, *Protest slovenskih poslancev*.

29 M. Kacin Wohinz, *Narodno obrambno gibanje primorskih Slovencev...*, I. knjiga, str. 279.

30 *Edinost*, 27. oktober 1923, št. 255, *Izvrševanje odloka o dvojezičnosti našega lista odloženo*.

31 *Edinost*, 21. november 1923, št. 276, *Ali smo res uporniki?*

Italijansko obvezno šolanje, ko je tudi šolski zvezek postal pripomoček fašistične raznarodovalne politike

Šolski zakon je leta 1923 spremenil takratno italijansko obvezno šolanje. Šolska obveznost je bila podaljšana z dvanajstega na štirinajsto leto starosti, šolanje pa so otroci začeli z dopolnjenimi šestimi leti.³² Za otroke mlajše od šestih let je zakon predvideval predšolsko vzgojo – scuola materna. Obiskovanje vrtca je bilo brezplačno in obvezno, čeprav je šolski zakon leta 1923 predvideval drugače. Vrtce so množično ustanavljali z namenom, da so se otroci v njih naučili italijanščine in jim je bil vstop v poitalijančeno osnovno šolo lažji. Tako je vrtec imela že vsaka malo večja vas.

Povečalo se je tudi število osnovnih šol, saj je bilo ustanavljanje osnovnih šol sestavni del raznarodovalne italijanske politike, ki je hotela približati šolo vsem otrokom in jih vzgojiti v »prave« italijanske državljane. Italijani so šole odpirali povsod, kjer je bilo le nekaj otrok. Tako je na primer leta 1931 goriški šolski skrbnik potrdil ustanovitev colske podružnične šole v Gozdu.³³ Pouk je 14 učencev obiskovalo v hiši Leopolda Bajca.³⁴ Število učencev se je v naslednjih letih povečalo. Tako je v šolskem letu 1933/34 pet razredov osnovne šole v Gozdu obiskovalo že 56 učencev, ki jih je poučeval en učitelj.³⁵

Osnovna šola je bila dvostopenjska. Nižjo stopnjo so predstavljali prvi trije razredi, višjo pa 4. in 5. razred.³⁶ V prvih dveh razredih so se učenci učili branja, pisanja, italijanske slovnice in računanja. Od tretjega razreda dalje so učence poučevali tudi v petju, risanju, lepopisju, recitiranju in glasnem branju. Velik pomen so dajali poznavanju zemljepisa njihove države, od četrtega razreda dalje tudi zgodovini italijanskega naroda oziroma zgodovini in kulturi fašizma. Na višji stopnji so učenci pridobili še znanja naravoslovnih predmetov.³⁷ Ocenjeni so bili tudi v telovadbi, vedenju in čistoči.³⁸ Iz urnika Irene Rodman, verjetno v 4. ali 5. razredu v šolskem letu 1938/39 ali 1939/40, je razvidno, da so imeli učenci tedensko 5 ur italijanščine, 4 ure športne vzgoje, 3 ure matematike, 2 uri zgodovine, 2 uri geografije, 2 uri fašistične kulture, 2 uri verouka, 2 uri naravoslovja, petje in risanje.³⁹

32 Vlasta Tul, Šola pred domačim pragom – o preteklosti šolstva v Šentvidu – Podnanosu do 1966, Št. Vid – Podnanos, Zbornik prispevkov o kraju in njegovi zgodovini, Nova Gorica 1996, str. 93.

33 Archivio di stato di Gorizia, Prefettura di Gorizia, Archivio generale, fasc. 4205, Vrtci in šole v občini Col, Dopis colskega župana goriški prefekturi o ustanovitvi šole v Gozdu, 17. 10. 1931.

34 Prav tam.

35 Guida dei servizi scolastici nelle provincie di Trieste, Fiume, Gorizia, Pola, Zara, Trieste 1934, str. 161.

36 Testo unico delle leggi sulla istruzione elementare..., Gazzeta Ufficiale, 27. april 1925, št. 97, str. 35.

37 Pokrajinski arhiv Nova Gorica (dalje glej PANG), Fond OŠ Draga Bajca Vipava, 1941-1946, fasc. 35, Šolski dnevnik, Šolski dnevnik 4. razreda OŠ Vipava 1940/41.

38 Prav tam.

39 Urnik iz šolskega leta 1938/39 ali 1939/40 je zasebna last Irene Rodman, poročene Legat iz Vipave.

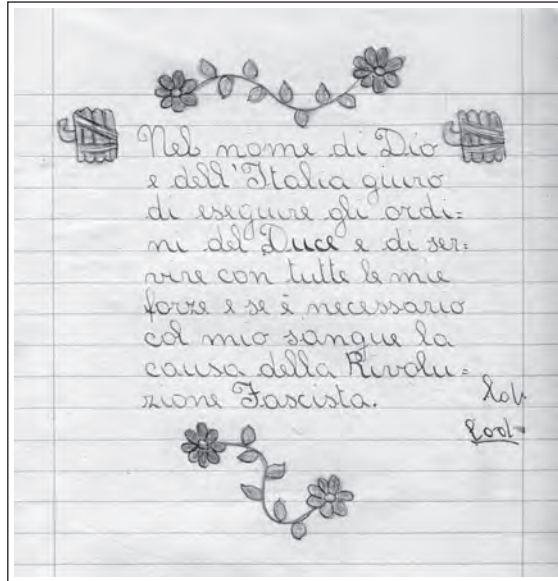
Orario					
Lunedì	Martedì	Mercoledì	Giovedì	Venerdì	Sabato
Italiano	Religione	Scienze	Aritmetica	Religione	Italiano
Storia	Aritmetica	Italiano	Disegno	Storia	Scienze
Ginnastica	Geografia	Ginnastica	Cult. fasc.	Ginnastica	Ginnastica
Cult. fasc.	canto	Italiano	Geografia	Italiano	Aritmetica
Rodman Irene					

Iz urnika Irene Rodman, verjetno v 4. ali 5. razredu v šolskem letu 1938/39 ali 1939/40, je razvidno, da so imeli učenci v tednu 5 ur italijanščine, 4 ure športne vzgoje, 3 ure matematike, 2 uri zgodovine, 2 uri geografije, 2 uri fašistične kulture, 2 uri verouka, 2 uri naravoslovja, petje in risanje. Urnik je v zasebni lasti Irene Legat iz Vipave.

Vpliv fašistične državne politike je bil velik, kar je razvidno ne samo iz urnika, ampak tudi iz šolskih zvezkov. Starši so šolske zvezke kupili v trgovini, le revnejši otroci so zvezke dobili v šoli, tudi za darilo ob Befani, dobri ženi, ki je otroke obiskala v noči na 6. januar, na praznik svetih treh kraljev. Učenka Irena Rodman iz Vipave je v zvezek pogosto zapisala, kako je bilo na obdarovanju in vedno je poudarila, da so darila dobili le revnejši učenci. Črtni in karo zvezki, večinoma tanjši in z mehкими platnicami, ki jih je imela Irena Legat, so bili vsi formata A5, z nalepljenimi koleki na platnicah. V nižjih razredih je imela nekaj zvezkov s platnicami pobarvankami. Prva platnica je bila pobarvana, zadnjo so učenci lahko sami pobarvali. V višjih razredih so platnice zvezkov prikazovale pomembne osebe iz zgodovine rimskega imperija, na zadnji platnici pa je bil opis dogodka oziroma dosežka slavne osebnosti. Pogosto so bile na platnicah zvezkov zapisane Mussolinijeve besede, tudi na zvezku, ki je na platnicah prikazoval risbo deklet, članic fašistične organizacije Mladih Italijank v njihovih uniformah. Na zadnji platnici so bile Mussolinijeve besede o pomembnosti Mladih Italijank in žena za fizično in moralno vzgojo.⁴⁰

Nekaj zvezkov ima črne platnice in učenka Irena Rodman jih je uporabila za zapisovanje snovi predmeta fašistična kultura. Vse zvezke je morala podpisati z itali-

⁴⁰ Platnici šolskega zvezka za italijanščino v 5. razredu iz šolskega leta 1939/40. Zvezek je zasebna last Irene Legat iz Vipave.

*Prva stran zvezka s fašistično zaobljubo v šolskem letu 1938/39.
Zvezek je last Irene Legat iz Vipave.*

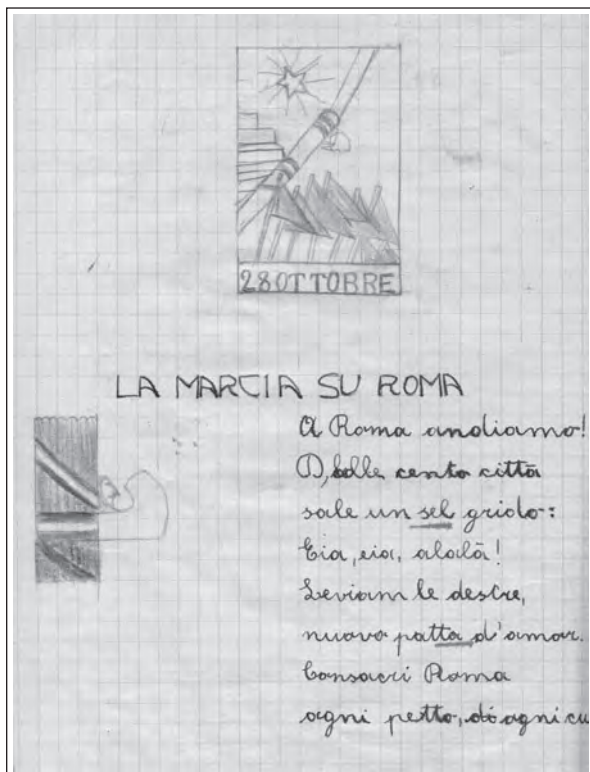
jansko obliko imena Irena Rodman. V zvezku iz 3. razreda v letu 1936/37 je k imenu in priimku zapisala še naziv fašistične organizacije Male Italijanke – Piccole Italiane, v katero so bile vključene šoloobvezne deklice v starosti od 6 do 14 let. Šolski zvezek s črnimi platnicami iz šolskega leta 1938/39 ima na prvi strani zapisano fašistično zaobljubo. V imenu Boga in države Italije so morali zapriseči, da bodo sledili ukazom Mussolinija in idejam fašizma z vso močjo, če bo potrebno tudi s svojo krvjo. Lepo zapisano zaprisego, okrašeno z risbami cvetja in fašističnim simbolom butare in sekire, je učiteljica ocenila z odlično oceno – lodevole.⁴¹

Šolski zvezki učenke Irene Rodman dokazujejo, da je bil pouk v celoti prežet s fašističnim duhom. Šola in fašizem sta bila povezana v neločljivo celoto. Vojaška vzgoja je bila del nacionalne vzgoje. Začela se je v šoli in se nadaljevala v fašističnih organizacijah. Pomen vzgoje v fašističnem duhu je postal še izrazitejši po letu 1939, ko je bila uvedena tako imenovana šolska listina – Carta della scuola.⁴² Dečki in deklice od 4. do 14. leta so bili pod okriljem fašistične vzgoje, ki je po njihovem prepričanju izvirala iz »večnih enot italijanske rase in civilizacije.«⁴³ Datume v zvezkih in celo v risanki so zapisali s fašističnim štetjem let. Pri urah fašistične kulture so natančno spoznavali Mussolinijevo življenje in življenje italijanskega kralja, Cezarja in drugih vidnih osebnosti italijanske zgodovine, delovanje fašističnih organizacij za mladino,

41 Prva stran šolskega zvezka Irene Legat iz Vipave iz šolskega leta 1938/39.

42 Archivio di stato di Gorizia, Affari generali, fasc. 97/B 5, Šolska listina, 15. februar 1939.

43 Prav tam.

Stran iz zvezka v šolskem letu 1936/37, ko je Irena Rodman obiskovala 3. razred. V zvezek je morala zapisati naslov in besedilo o pohodu na Rim ter vsebini dodati ilustraciji. Zvezek je last Irene Legat iz Vipave.

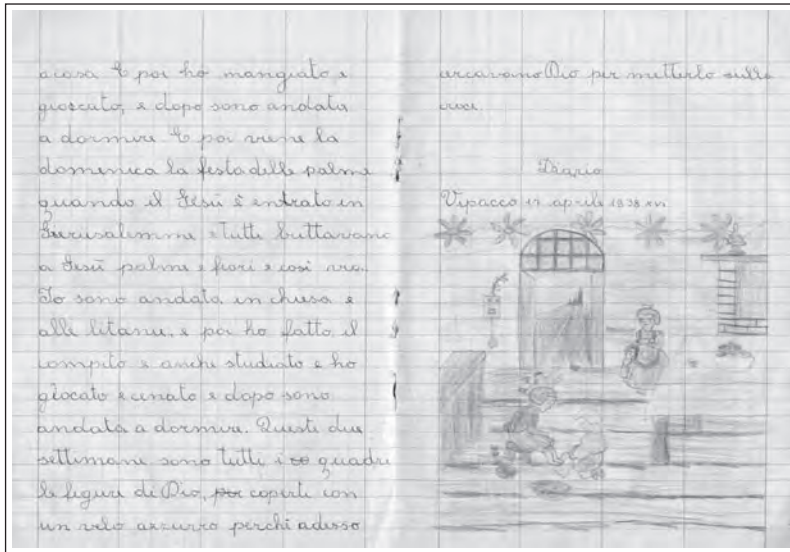
osvajalne uspehe fašistov, poklanjali so se fašističnim žrtvam in obeleževali fašistične praznike.⁴⁴ V zvezku je bila zapisana tudi Giovinezza, himna fašističnega režima in krajši nagovori Mussolinija, ki so jih pri urah fašistične kulture in lepopisja pogosto zapisali.⁴⁵ Vsebina šolskih in domačih nalog je bila dopolnjena z risbami rimske volkulje z dvojčkoma Romulom in Remom, fašističnim simbolom butare in sekire in zastavo, z risbami vojakov in otrok v uniformah fašističnih organizacij Malih Italijank in Balilla.⁴⁶

Učni jezik je bil v celoti italijanski. Med učnimi predmeti so poudarjali učenje italijanščine, ki je otroci niso znali ali pa je bilo njihovo znanje šibko in učitelja niso razumeli. Ura italijanščine je bila na urniku vsak dan. V šolskih zvezkih Irene Rodman je bilo veliko slovničnih vaj, zlasti sklanjatev. Čeprav je bila Irena pridna učenka, je imela težave z italijanskim pravopisom in slovnico. Učitelji so pod popravljene naloge

44 Šolski zvezek za kulturo fašizma iz šolskega leta 1938/39 v zasebni lasti Irene Legat iz Vipave.

45 Zvezek Irene Legat iz šolskega leta 1939/40.

46 Zvezki Irene Legat iz šolskih let 1936/37 do 1939/40.

Dnevniška zapisa Irene Rodman 9. in 10. aprila 1938, ko so se pripravljali na praznovanje velike noči. Šolski zvezek iz šolskega leta 1937/38 je v zasebni lasti Irene Legat iz Vipave.

pogosto zapisali, da mora paziti na pravi len zapis. Gospa Irena Legat se spominja, da so težave imeli tudi drugi sošolci. Omenila je sošolca, ki je v dnevnik zapisal: »*Najprej sem vstal, se umil in počesal in nato sem se pojedel.*« (»*Prima mi sono alzato, lavato e patinato, e poi mi sono mangiato.*«)⁴⁷

V strogo načrtovano fašistično vzgojo so se vpletali zelo zanimivi dnevniški zapiski, ki so jih učenci za domačo nalogo pisali v času praznikov in krajših počitnic. Iz zapisov je viden način vsakdanjega življenja takratnega časa. Irena Rodman je opisovala svoje domače obveznosti in način preživljanja prostega časa, ki ga je bilo zelo malo. Opisala je tudi izjemne vremenske razmere: hud mraz, močno burjo in tragični dogodek, kot je bila smrt sošolke. Precej je zapisov o običajih: trgatvi, pustu, božičnih in velikonočnih praznikih.⁴⁸

Fašistične oblasti z rezultatom šolskega dela med mladimi niso bile zadovoljne. Pričakovale so lažjo asimilacijo. Članek v časopisu *Il popolo di Trieste* je leta 1931 Slovence označil kot narodno zavedne, z visoko stopnjo pismenosti. Opozoril je, da ima vsaka družina časopise, almanaha, romane, ter da so očetje sposobni dati otrokom osnovnošolsko znanje. Družina je tako izničevala šolsko vzgojo in šola ni mogla dati pravega rezultata. Pisec članka pa je priznal, da je bilo znanje italijanščine med mladimi zadovoljivo, čeprav italijanščine niso hoteli uporabljati.⁴⁹

47 Po pripovedovanju Irene Legat iz Vipave.

48 Prav tam.

49 M. Kacin Wohinz, Prvi antifašizem v Evropi, Primorska 1925–1935, Koper 1990, str. 157.

Za sklep

V prvem letu fašistične oblasti v Italiji so bile uzakonjene odredbe, ki so pospešile sistematično raznarodovanje. Med njimi je bil tudi zakon o reformi šolstva, ki je bil uzakonjen 1. oktobra 1923 in poimenovan po šolskem ministru Giovanniju Gentileju. Z njo so Slovenci izgubili še tiste šole, ki so jih uspeli obdržati v negotovem povojnem obdobju, saj so z novim zakonom vse šole na zasedenem ozemlju postale italijanske. Kljub zakonski odločbi o postopnem uvajanju italijanščine kot učnega jezika se je poitalijančevanje pospešilo. Ponekod se je že prvo leto uvedel pouk v italijanščini v višjih razredih, ki so bili združeni v skupnem oddelku s prvim razredom, čeprav bi se po zakonu poučevanje slovenščine v višjih razredih prenehalo konec šolskega leta 1928/29. Večina šol je bila poitalijančena že mnogo prej.

Po uvedbi šolske reforme se je v Julijski krajini začelo široko protestno gibanje, ki je zajelo vse sloje prebivalstva in stranke. Oblastem in časopisom so bila poslana protestna pisma proti reformi. Tudi slovenski in hrvaški poslanci so v italijanskem parlamentu ostro nastopali proti reformi. Toda šola je kljub vsem protestom postala osnovno sredstvo raznarodovanja in njena naloga je bila vzgojiti otroke v zveste in pokorne državljane. Šolski zvezki iz fašističnega časa so dokaz o vsiljevanju italijanske kulture in povečevanju fašizma. Med učnimi predmeti so dajali prednost italijanščini, geografiji in zgodovini Italije ter fašistični kulturi. Šolski zvezki učenke Irene Rodman dokazujejo, da je bil pouk v celoti prežet s fašističnim duhom. Šola in fašizem sta bila povezana v neločljivo celoto. Učenci so morali v zvezke risati fašistični simbol butare s sekiro, rimsko volkuljo z dvojčkoma, vojake ter otroke v uniformah fašističnih organizacij. Natančno so morali opisovati in ilustrirati državne praznike ter dosežke fašistične Italije. Namen šole je bil, da bi se učenci dobro naučili in utrdili vsiljeno znanje italijanščine, fašistične in italijanske kulture, kar pa oblastem ni uspevalo tako, kot so načrtovali.

Viri in literatura

Arhivski viri

Državni arhiv v Gorici – Archivio di stato di Gorizia, Affari generali, fasc. 97/B 5, Šolska listina, 15. februar 1939 in Fond Goriške prefektore – Prefettura di Gorizia, Archivio generale, fasc. 4205, Vrtci in šole v občini Col, Dopis colskega župana goriški prefekturi o ustanovitvi šole v Gozdu, 17. 10. 1931.

Pokrajinski arhiv Nova Gorica (PANG), Fond OŠ Draga Bajca Vipava, 1941–1946, fasc. 35, Šolski dnevnik, Šolski dnevnik 4. razreda OŠ Vipava 1940/41.

Časopisni viri

Edinost, 1923–1925.

Učiteljski list, 1926.

Pisni viri v zasebni lasti Irene Rodman, poročene Legat iz Vipave

Urniki iz šolskega leta 1938/39 ali 1939/40.

Zvezki od šolskega leta 1936/37 do šolskega leta 1939/40.

Druge periodične publikacije

Guida dei servizi scolastici nelle provincie di Trieste, Fiume, Gorizia, Pola, Zara, Trieste 1934, str. 161.

Testo unico delle leggi sulla istruzione elementare, post elementare e sulle sue opere d'integrazione, La scuola al confine, Gazzetta Ufficiale, 27. april 1925, št. 97, str. 35, 38 in 127.

Literatura

Gvido Stres, Gentilejeva šolska reforma, Razstava ob 50. letnici Gentilejeve šolske reforme, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1973.

Milica Kacin Wohinz, Narodno obrambno gibanje primorskih Slovencev v letih 1921–1928, I. knjiga, Koper 1977.

Milica Kacin Wohinz, Prvi antifašizem v Evropi, Primorska 1925–1935, Koper 1990.

Lavo Čermelj, Slovenci in Hrvatje pod Italijo, Ljubljana 1965.

Drago Pahor, Pregled razvoja osnovnega šolstva na zahodnem robu slovenskega ozemlja. Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1970.

Vjekoslav Bratulić, Dokumenti o obrani i istrebljanju hrvatskih škola u Istri pod Italijom, Zagreb 1955.

Vlasta Tul, Šola pred domačim pragom – o preteklosti šolstva v Šentvidu – Podnanosu do 1966, Št. Vid – Podnanos, Zbornik prispevkov o kraju in njegovi zgodovini, Nova Gorica 1996.